

TUOMAS TEPORA

Poikien sota

Toisen maailmansodan aikaiset poikien sotakirjat siirtymän kuvauksena

Rintamaolosuhteita kuvattiin toisen maailmansodan aikaisessa Suomessa myös nuortenkirjallisuudessa. Kuinka rintamalle sijoituvien poikakirjojen sankarien suhde kansakuntaan rakentui ja minkälaista tietoa teokset sodasta välittivät? Poikakirjojen kautta on mahdollista tarkastella laajemminkin nuoruuden merkitystä sota-ajan yhteiskunnassa.

■ Valtaosa toisen maailmansodan aikaisessa Suomessa tuotetusta nuortenkirjallisuudesta sijoittui talvi- ja jatkosodan kuvitteellisiin rintamatapahtumiin tai kotirintamalle.¹ Sota-aika asetti yhteiskunnan siirtymätilaan, joka pani liikkeelle tavallisuudesta poikkeavia yhteiskunnallisia prosesseja. Sota-ajan epävarmuudesta ja kaoottisuudesta pyrittiin puristamaan järjestystä ja selkeyttä. Rintamalle sijoittuvat poikien sotakirjat kuvasivat nuorison ihannoitua uhrivalmiutta kollektiivin puhtauden takaajina.

Tässä artikkelissa tarkastellaan neljän talvi- ja jatkosotaan sijoittuvan poikien sotakirjan kautta nuorison merkitystä uhrivalmiuden luonnissa ja sen aiheuttamissa risitiidoissa. Talvisotaan sijoittuvista romaaneista käsitellään Sampo Haahtelan teosta *Pellervon suuri tehtävä* (1940)² ja Aarne Erävaaran teosta *Armeijan nuorin vänrikki* (1941)³. Jatkosodasta on valittu niin ikään kaksi romaania, jotka ovat Kaarlo Nuorvalan *Taisteluläbetti* (1941)⁴ ja Yrjö Vasaman *Serkukset sodassa* (1944)⁵.

Sovellan teosten temaattiseen luentaan kuvausta siirtymävaiheesta. Käsitellen teoksia kuvauksina aikansa ihanteista ja arvostuksista sekä sota-ajan nuoruuden ongelmista. Hyödynnän myös psykohistorian tarjoamia näkökulmia. Näissä romaaneissa

pojat siirtyivät suoraan osaksi miesten rintamayhteisöä vailla nuorten omaa initioivaa yhteisöllisyyttä. Heidän paluunsa takaisin siviiliyhteiskuntaan kuvattiin kirjoissa yleensä haavoittumisen kautta. Esimerkkeiksi valitut poikien sotakirjat eivät olleet ainoita lajinsa edustajia Suomessa toisen maailmansodan aikana. Valinnan perusteena on otoksen kattavuus, poisjääneissäkin teoksissa on samankaltainen juoni, päähenkilön haavoittuminen tai vangiksi joutuminen.⁶ Teosten kautta on mahdollista tarkastella laajemminkin sodan ajan suomalaista yhteiskuntaa: miten fiktiiviset seikkailukirjat voisivat kuvata paitsi poikien vertauskuvallista siirtymäriittä, myös erityisesti yhteisön näkemystä itsestään keskellä kollektiivisesti määriteltä kriisiä? Mikä rooli nuorison idealisoidulla uhrivalmiudella oli kansakunnan uusiutumisessa abstraktilla tasolla?

Ihanteellinen nuoriso

Talvisodan alettua kirjailija Kersti Bergroth luonnehti sodan olevan kohtalon kutsu ”ennenkuulumattomaan täysi-ikäisyysjuhlaan”. Koko yhteisö oli sodan merkitsemän kollektiivisen koettelemuksen seurauksena kehittynyt kuin huomaamatta lapsentaudeista ”miehuudenikään”.⁷ Talvisodan esitettiin uudistavan eripuraista kansakuntaa. Yksilö sulautui kokonaisuuteen, kun yksilölliset pyyteet kuin luonnostaan näyttäytyivät vähärvoisina kokonaisuuden etuun nähden:

1. Kiitän arvokkaista kommentteista fil. maisteri Maria Kekkiä sekä muita käsikirjoitusta kommentoineita.
2. Sampo Haahtela (1940) *Pellervon suuri tehtävä*. *Kertomus Suomen sodasta 1939–1940*, Poikain jännityskirjasto No 20, Gummerus: Jyväskylä.
3. Aarne Erävaara (1941) *Armeijan nuorin vänrikki*. *Seikkailukertomus sodasta*, Poikien seikkailukirjasto 94, Helsinki: Otava.
4. Kaarlo Nuorvala (1941) *Taisteluläbetti*. *Seikkailukertomus*, Poikien seikkailukirjasto 98, Helsinki: Otava.
5. Yrjö Vasama (1944) *Serkukset sodassa*. *Seikkailukertomus*, Poikien seikkailukirjasto 104, Helsinki: Otava.
6. Muita rintamalle sijoittuvia poikakirjoja ovat mm. J. V. Wainion teokset *Metsäsissejä*. *Kertomus Suomen talvisodasta* (1940), Helsinki: Otava sekä *Kuolemaan vihkiytynyt partio*. *Seikkailukertomus nykysodan päiviltä* (1942), Poikien seikkailukirjasto 101, Helsinki: Otava.
7. *Uusi Suomi* 6.12.1939 ’Suomen täysi-ikäiseksi tuleminen.’ Kersti Bergroth.

”Pieni minä katoaa, sijaan astuu me.”⁸ Sota-ajan retoriikan ja propagandan teroittama uhrivalmius merkitsi omien rajojen katoamista suhteessa yhteisöön. Sota-ajan yhteisöllisyyttä korostava retoriikka ei ollut vain liturgiaa vailla sisältöä. Monille ihmisille yhteisön kaikkivoipainen viitta pelon ja epävarmuuden keskellä antoi tunteen turvallisuudesta ja jatkuvuudesta.

Sota-aika asetti suomalaisen yhteiskunnan liikkeeseen, jonka suunta oli sen kokeille epäselvä. Nuorison symbolinen merkitys kansakunnan pelastumisen ja elinvoiman takaajana korostui epävarmoina aikoina. Lapset ja nuoret toimivat 1900-luvun alkupuolella projektiopintana, jonka kautta heijastettiin ajan yhteiskunnallisia ihanteita ja ahdistuksen aiheita. Lasten ”viattomuus” oli voimavara, joka pyrittiin ohjaamaan kansallisesti tuottoisana toimintaan. Eurooppalaisessa ajan lasten- ja nuortenkirjallisuudessa nuoriso asetettiin yhteisöä uhkaavien todellisten ja kuviteltujen vihollisten reip-paiksi vastustajiksi, vallitsevan järjestelmän näsäviisaan kritiikittömiksi puolustajiksi sekä kansakunnan elinvoiman sääntelijöiksi ja siveellisen järjestyksen ylläpitäjiksi.⁹

Poikien seikkailukirjallisuuden genreen kuuluu olennaisena osana naisellisesta sekä äidistä erottautuminen. Kirjojen tarinat sijoittuvat tavallisesti ympäristöön, joka on puhdistettu naisellisista elementeistä: pojat selvittävät keskenään erilaisia mysteerejä, seikkailevat ja suoriutuvat tehtävistä sekä pyrkivät ja samastuvat miesten maailmaan. Erityisesti sodan idealisoinnilla on ohjattu poikien identiteettiä miehisyyteen.¹⁰ Tässäkin mielessä poikien seikkailukirjallisuus voi olla siirtymäriitin kuvausta: poikien ensin riistäytyttyä irti kodin ja koulun kahlitsevista ja disiplinaivista ympäristöistä omaan yhteisöönsä, odottaa paluun tuottaman pettymyksen vastapainona ymmärrys yhteiskunnan vaatimuksista sen vastuullisina jäseninä. Selväräinen jako poika- ja tyttökirjoihin kertoo tavasta, jolla nuorisoa valmistellaan ottamaan heille tulevassa aikuisuudessa yhteiskunnassa määritetyt roolit.

Toisen maailmansodan ajan seikkailukirjallisuus tarjoaa samalla myös haasteen teos-

ten tulkinnalle, sillä sota-ajan vaatimukset tuovat asetelmaan oman piirteensä. Poikien sotakirjoissa pojat siirtyvät suoraan osaksi miesten rintamayhteisöä. Muissa sota-ajan poikakirjoissa sen sijaan toimitaan yleensä poikien omassa piirissä sota-ajan kontekstissa, esimerkiksi rintaman takaisessa desanttijahdissa.¹¹

Suomalaisen kirjallisuuden toistamasta sotakuvauksesta on erotettu kaksi toisiinsa limittyvää myyttiä: suomalaisten sotaisa urhoollisuus sekä korprien kansan rauhanrakkaus.¹² Viime aikoina sotakirjallisuutta on lähestytty myös maskuliinisuuden tuottamisen näkökulmasta. Talvisodan kirjallisuudesta on etsitty sodan karaisevia ja täten miehisyyttä tuottavia diskursseja. Miehisyyden ansainti sodan runebergiläisillä kunnan kentillä ei kuitenkaan ole hallitseva piirre suomalaisissa talvisodan kirjoissa. Tärkeämpää on sodan kärsimyksen kestäminen, joka on todiste pätevistä miehisyydestä.¹³ Vaatimattomat ja uhrautuvat koneiston osaset ovat suomalaisia sankarihahmoja.¹⁴

8. *Uusi Aura* 5.12.1939 'Sankaruuden puutarha.'; identiteetin me-tason vahvistumisesta kriisiaikoina ks. Norbert Elias (1997) *Saksalaiset. Valtataistelut ja habituskehitys 1800- ja 1900-luvuilla*, Helsinki: Gaudeamus (alkup. 1989), 140–150, 319–322, 328–335.

9. Vrt. Sulevi Riukulehto & Anssi Halmesvirta & Kari Pöntinen (2001) *Politiikkaa lastenkirjoissa*, Tietolipas 178, Helsinki: SKS.

10. Esim. Anssi Halmesvirta (2001) 'Koulupoikien vapautuksen politiikkaa', teoksessa Sulevi Riukulehto & Anssi Halmesvirta & Kari Pöntinen *Politiikkaa lastenkirjoissa*, Tietolipas 178, Helsinki: SKS.

11. Ks. esim. Jorma Saarinen (1942) *Lentävä vakoaja: seikkailukertomus*. Poikien seikkailukirjasto 100, Helsinki: Otava; Heikki Upari (1943) *Kotirintaman poikia*. Seikkailukirjasto N:o 14, Pori: Satakunnan Kirjateollisuus Oy.

12. Juhani Niemi (1980) *Kullervosta rauhan erakkoon. Sota ja rauha suomalaisessa kirjallisuudessa kansanrunoudesta realismiin sukupolveen*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 364 / Joensuun korkeakoulun julkaisuja sarja A 17, Helsinki: SKS; Juhani Niemi (1988) *Viime sotien kirjat*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 475, Helsinki: SKS.

13. Arto Jokinen (2006) 'Myytti sodan palveluksessa. Suomalainen mies, soturius ja talvisota', teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, Helsinki: Minerva.

14. Iloa Kemppainen (2006) *Isänmaan ubrit. Sankarikuolema Suomessa toisen maailmansodan aikana*, Bibliotheca Historica 102, Helsinki: SKS, 175–216, 225–226.

Poikien seikkailukirjallisuuden genreen liittyen poikien sotakirjoissa on havaittavissa ”aikuisten” kirjoista poiketen selkeämmin toiminnallisten sankarien ja yksilöllisten urotekojen ihannointia, kuitenkin viime kädessä yhteisölliseen kontekstiin suhteutettuna; sankarimyyttiset ainekset törmäävät sodan todellisuuteen. Lasten- ja nuortenkirjallisuus vapautui toista maailmansotaa edeltävistä – ja sen aikaisista – selkeistä ja hierarkkisista kasvatustavoitteista 1950-luvulla.¹⁵ Varsinaista sodan aikaista lasten- ja nuortenkirjallisuutta on kuitenkin aiemmin tutkittu vähän.¹⁶

Sotaisat teemat yleistyivät 1930-luvulla suomalaisessa poikien seikkailukirjallisuudessa. Tuolloin innoitusta haettiin muun muassa isostavihasta ja muista kansallisen historiankirjoituksen merkkipaaluista, mutta myös tulevaa Suomen ja Neuvostoliiton konfliktia odotettiin eräissä vakoilujännäreissä, joissa suomalaispojat paljastivat bolševikkien vakoilijoita.¹⁷ Seikkailukirjallisuuden perinteet liitettiin talvisodan alettua uusiin puitteisiin.¹⁸ Nuortenkirjailija Jalmari Sauli kiteytti 1930-luvulla hyvän (poikien) nuortenkirjallisuuden ominaisuudet. Niihin sisältyivät ”luottamus Jumalaan, rakkaus Isänmaahan, kiintymys luontoon, kunnioitus miehiseen kuntoon ja usko yrittäjän omiin voimiin”.¹⁹ Vielä toisen maailmansodan aikana nuoret nähtiin tahdottomina olentoina, ja nuortenkirjoissa kertojat olivatkin usein päähenkilöitä kaikkietävästi ohjailevia.²⁰

Toisen maailmansodan aikana lapset otivat toki osaa sotaan muutenkin kuin seikkailukirjojen lehdillä. Sotilaallisia maastoleikkejä varten julkaistiin ”ohjekirjoja”.²¹ Lapset osasivat myös leikkiä ilman ohjeistusta. Monilla piholla leikittiin sotaa ja sankarihautajaisia eivätkä sukupuoliroolit olleet aina niin perinteisiä. Pienille lapsille suunnatussa sota-ajan kuvakirjafiktiossa leikittiin usein sotaa. Pojat olivat sotilaita ja tytöt lottia tai sitten eläinhahmot ottivat mittaa toisistaan.²² Nuorimmat, tosin yksittäiset, rintamamiehet olivat vanhimpien poikien sotakirjojen sankarien ikätovereita, noin 16-vuotiaita.²³

Poikakirjat, siirtymä ja sota

Käsiteltävien poikakirjojen rakenne on yhteneväinen, vaikka jokainen painottaakin sisällöllisesti eri teemoja. *Pellervon suuressa tehtävässä* kirjan sankari riistyy äidin luota isän luokse rintamalle, voittaa pelkonsa ja lopulta haavoittuu palaten takaisin äidin luokse. *Armeijan nuorimmassa värikkä* päähenkilö on orpopoika, jonka suomalaissotilaat ottavat mukaansa. Kompanian päälliköstä tulee nuoren sankarin uusi isähahmo, jonka suosiota poika tavoittelee huimapäisillä urotöillä. Näiden seurauksena poika lopulta jää vangiksi, mutta vapauduttuaan voittaa itselleen uudet vanhemmat. Nämä talvisotaan sijoittuvat tarinat on kirjoitettu välirauhan aikana. *Taistelulähetissä* sankari pääsee isän luvalla rintamalle koko muunkin perheen ollessa rintamatehtävissä. Päähenkilö tekee pesäeroa kaikkeen naiselliseen ja kotiin viittaavaan mutta haavoituttuaan huomaa läheisten ihmis-

15. Päivi Heikkilä-Halttunen (2000) *Kuokkavieraasta oman talon baltijaksi. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden institutionalisoituminen ja kanonisointuminen 1940–1950-luvuilla*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 781, Helsinki: SKS; Päivi Heikkilä-Halttunen (2006) 'Nuortenkirjallisuuden kiihkeä murrosikä', teoksessa Kai Häggman (toim.) *Täältä tulee nuoriso! 1950–79*, Helsinki: WSOY; ks. myös Marita Rajalin (2003) 'Sodan jälkiä', teoksessa Liisi Huhkala & Karl Grönn & Ismo Loivamaa & Maria Laukka (toim.) *Pieni suuri maailma. Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia*, Helsinki: Tammi.

16. Marita Rajalin on kosketellut toisen maailmansodan aikaista nuortenkirjallisuutta, ks. Marita Rajalin (2001) 'Me ja muut – sodassa ja sovussa', teoksessa Tuula Korolainen (toim.) *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*, Helsinki: Tammi; Rajalin (2003).

17. Ks. esim. Kaarlo Nuorvala (1931) *Ryssänsaaren salaisuus: seikkailukertomus*, Poikien seikkailukirjasto 25, Otava: Helsinki; Jalmari Sauli (1934) *Siniristi ja punatähti: seikkailuromaani*, Poikien seikkailukirjasto 49, Otava: Helsinki; ks. myös Pekka Tarkka (1980) *Otavan historia II (1918–1940)*, Helsinki: Otava, 408.

18. Rajalin (2001) 319.

19. Tarkka (1980) 406.

20. Heikkilä-Halttunen (2000) 78–81, 91; Heikkilä-Halttunen (2006) 187.

21. Pertti Lassila (1990) *Otavan historia III (1941–1975)*, Helsinki: Otava, 122.

22. Tuomas Tepora (2007) 'Sota-ajan leikit ja koulu', teoksessa Sari Näre (toim.) *Sodassa koettua I. Haavoitettu lapsuus*, Helsinki: Weilin & Göös, 32–45, 67.

23. Sisällissodassa alaikäisiä taisteli kummallakin puolella, tyttöjä punaisella puolella.

ten merkityksen. *Serkukset sodassa* puolestaan kuvaa kahden serkuksen sotaa upseeri-enon johtamissa joukoissa. Uhrautuvat pojat antautuvat urotöihin ja lopulta haavoittuvat ottaen paikkansa muiden kirjojen sankarien tapaan isien jalanjälkiä seuranneina uhrautumisen merkityksen oppineina ”miehinä”.

Poikien sotakirjojen rakenne seurailee kolmivaiheista siirtymäriittijakoa. Arnold van Gennepin klassinen kuvaus siirtymäriiteistä, *rites de passage*, rakentuu separaatiosta, siirtymästä ja paluusta. Nämä traditio-naalisiin yhteiskuntiin liitetyt elementit esiintyvät ihmisten elämänvaiheissa ja elämänvaiheiden suhteessa yhteisön käsityksiin niiden luonteesta. Siirtymäriittien aluetta ovat esimerkiksi syntymä, kuolema, naimisiinmeno, yleneminen sosiaalisessa hierarkiassa ja aikuistuminen. Esimerkiksi initiaatiossa initioitavat siirtyvät hetkellisesti yhteisön symbolisten rajojen ulkopuolelle omiin oloihinsa, jonka jälkeen he suorittavat yhteisön määräämät initioivat riitit ja omaksuvat salaisen aikuisuuteen liittyvän tiedon. Tämän jälkeen he palaavat yhteisöön sen täysivaltaisina jäseninä. Liminaalisuus merkitsee hetkellistä rajattomuutta suhteessa rituaalisiin rajoihin.²⁴

Vaikka siirtymäriitit kohdistuvat yksilöihin, niiden konteksti on yhteisö, joka asettaa siirtymille yhdenmukaistavat symbolit. Moderneissa yhteiskunnissa nämä traditio-naaliset ja jäykät mallit ovat murtuneet ja ihmisten siirtymät ovat yksilöllistyneet usein esimerkiksi median välityksellä tapahtuvaksi erilaisten ja eriasteisten kulttuurituotteiden antamien mallien omaksumiseksi. Asioita ei enää tuoda ulkoapäin annettuna, vaan yksilöllä on enemmän liikkumavaraa – ja toisaalta vastuuta – suhteessa yhteisönsä odotuksiin.²⁵ Sota-ajan nuortenkirjatkin voi tässä mielessä tulkita moderniksi välittäväksi prosessiksi lapsuuden ja aikuisuuden välillä. Ohjaksissa ovat aikuiset kirjailijat ja päämääränä nuorison isänmaallistaminen. Sota kuitenkin myös asetti monet asiat selkeinä ulkoapäin tuleviksi ja eräässä mielessä hetkellisesti yhdenmukaisti modernin yhteiskunnan holistiseksi heimoksi. Sota-ajan viitekehyksessä poika- ja tyttökirjat ja

muut kulttuurituotteet (koulun ja kirkon lisäksi) eivät suinkaan olleet ainoita ja sirpaleisia miehiksi ja naisiksi sosiaalistavia instansseja. Ajan yhteiskunta oli jähmeämpi kuin nykyinen, nuorison aikuistuminen ei ollut yksilöllistä samalla tavalla kuin vaikkapa jo parikymmentä vuotta myöhemmin.

Victor Turner on kehittänyt siirtymäriittien kuvausta eteenpäin. Separaatiota ja transitiota voi nimittää liminaalililaksi,²⁶ jolloin yksilö tai laajentaen ryhmä – jopa kokonainen yhteisö – on jättänyt jälkeensä yhteisön kiinteät rakenteet ja normit. Tätä seuraa paluu yhteisön rakenteelliseen hierarkiaan. Liminaalin kokemuksen luomaa siirtymätilaa luonnehtii sen ulkopuolisuus ajasta, paikasta ja rakenteesta sekä tilassa olevien tasa-arvoisuus, *communitas*. Liminaalitulassa initioitavien hierarkiasuhteet kumoutuvat tasaveroisuudeksi tai kääntyvät pääläelleen. Initioitavat antautuvat initiaatiota ohjaavien valtaan. Poikien sotakirjoissa liminaalisuus voidaan alustavasti tulkita poikien hetkelliseksi tasaveroisuudeksi isiin ja vanhempiin miehiin nähden kaikkien ollessa alisteisia armeijan hierarkialle. Samalla arjen hierarkiasuhteet kääntyvät pääläelleen poikien ottaessa hetkellisesti yksilöllisten heerosten roolin. Siirtymää kokonaisuudessaan voi luonnehtia kriisitilanteen laukaisevaksi matkaksi, jonka jälkeen matkalaisten näkökulma ja asema suhteessa lähtöpisteeseen on muuttunut.

Teuvo Laitila on tarkastellut Venäjän ja Turkin sodan 1877–78 suomalaisveteraanien muistelmia siirtymäriittien rakenteeseen rinnastettavana matkana. Nämä muistelmat kertovat toisistaan eroavista sotakokemuksista, mutta niiden rakenteista on tästä huolimatta löydettävissä yhtäläisyyksiä. Kulttuurin tarjoamien myyttien ja käsitteiden avulla jälkeensä jäsennellyissä muistelmassa toistuu ero jokapäiväisestä siviilyyhteiskunnan rakenteesta sekä armeijan erityisesti taistelutilanteisiin liittyvä tasaveroisuus, yhteisöllisyys perinteisen yhteiskunnallisen sekä sotilaallisen hierarkian ulkopuolella. Armeijan käytäntöihin alistuminen ei ole kritiikitöntä, mutta oma joukko-osasto edustaa kiinnekohtaa poikkeustilanteessa, sosiaa-

lista ruumista, joka tuo tarkoituksenmukaisuutta sodan kokemukseen.²⁷

Sodan voi nähdä kontrastoivan siviilimaailman kanssa siirtymävaihekuvausten kaltaisesti: koko yhteiskuntaa koskettava kriisi saattaa kollektiivin muutoksen tilaan eikä muutoksen suunta ole sen kokijoiden tiedossa. Militäärikulttuuri tämän lisäksi itsessään on pysyvässä oppositiossa siviilimaailman rakenteisiin nähden, niin hierarkkisuuressaan kuin yhteisöllisyydessäänkin.²⁸

Communitas on yhteisön olemassaolon ehto, sillä sen hierarkkisuuudelle vastakkainen olemus on oikeastaan yhtä kuin yhteisön ideaalitila, jonka mallintaminen on mahdollista vain hetkellisesti. Tämä hetkellisyys kuitenkin vahvistaa yhteisön hegemonista ja pysyväksi määriteltyä rakennetta, mutta liminaalitalan luomalla epärakenteella voi radikaalisuudessaan olla myös yhteisön rakennetta muuttavia aspekteja; rituaalit antavat mahdollisuuden tilanteen uudelleenarviointiin ja -järjestämiseen.²⁹ Pitkän matkan jälkeen ei lähtöpistettä sellaisenaan enää löydy.³⁰ Liminaalisuus voi siis olla koko yhteisön ominaisuus. Paluun epäonnistuttua liminaalitalan kokeneet ihmiset voivat kokea jääneensä pysyvästi rajalle, välitilaan.

Ero äidistä ja samastuminen isään

Perhe muodostaa käsiteltyjen poikakirjojen luonnollisen viitepisteen. Teosten pojat erottautuvat naisellisesta ympäristöstä ja suuntaavat miesten maailmaan. Poikakirjat kuvaavat aikuisten kirjoittajiensa asenteita sukupuolirooleihin. Ne ovat perinteiset, miehet puolustavat maata ja naiset hoitavat asioita kotirintamalla. Pojat siirtyvät tiettyssä vaiheessa pois naisten valtakunnasta ja ottavat paikkansa miehinä yhteisössä. Tätä kuvataan rintamalle siirtymisessä ja yhteisön rajoille puolustajiksi asettumisessa.

Sampo Haahtelan perinteistä seikkailukirjaa tunteikkaammassa romaanissa *Peller von suuri tehtävä* nuori päähenkilö Pellervo eli Peli saa lähteä talvisodan rintamalle äidin vastustelusta huolimatta. Hän ei saa tyydytystä kotirintaman mitättömistä askareista, kun kaikki muutkin ovat jo rintamalla. Rintama ja kotirintama asettuvat vastak-

kain miesten kouluna ja naisten valtakuntana. Peli ei ole enää lapsi eikä äidin vetoisuus siihen, että hän jäisi yksin kotiin poikansa lähtiessä autaa:

”Kyllähän sinä tiedät, että minä pidän sinusta ja tahdon olla luonasi. Mutta ymmärrä nyt, että minun täytyy, kuuletko: täytyy olla siellä, missä isä on. Jos sinä olisit poika ja kuulisit kerrottavan kaikista urotöistä ja seikkailuista, niin etkö sinäkin lähtisi, äiti, etkö? Isäkin lähti vapaussotaan ja –.”³¹

15-vuotiaan pojan on päästävä isän luokse kylmyyden, nälän ja sairauden jäytämiin oloihin, sillä siellä on myös ”sankaritekoja ja kunniaa ja siellä on rohkeitten miesten paikka. Siellä on isäkin.”³² Rintamalla anka-

24. Arnold van Gennep (1960) *The Rites of Passage*, Chicago: Chicago University Press, ix, 10–11 (alkup. 1909).

25. Vrt. Sari Näre (1991) *Tyttöjen ja poikien sankarikäsityksiä, Tutkimuksia ja selvityksiä* 1/1992, Helsinki: Kansalaiskasvatuksen Keskus r.y., 33.

26. Eric J. Leed (1979) *No Man's Land: Combat and Identity in World War I*, Cambridge: Cambridge University Press, 15.

27. Teuvo Laitila (2001) *Soldier, Structure and the Other: Social Relations and Cultural Categorisation in the Memoirs of Finnish Guardsmen Taking Part in the Russo-Turkish War, 1877–1878*, Research Series in Anthropology / University of Helsinki, Department of Cultural Anthropology 1, Helsinki: Department of Cultural Anthropology, 17, 37, 147–149, 251, 259; ks. myös Teuvo Laitila (2003) *The Finnish Guard in the Balkans: Heroism, Imperial Loyalty and Finnishness in the Russo-Turkish War of 1877–1878 as Recollected in the Memoirs of Finnish Guardsmen*, Suomalaisen tiedakatemian toimituksia, Humaniora 324, Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ, Helsinki: The Finnish Academy of Science and Letters.

28. Carolyn Marvin & David W. Ingle (1999) *Blood Sacrifice and the Nation: Totem Rituals and the American Flag*, Cambridge Cultural Social Studies, Cambridge: Cambridge University Press, 101–103.

29. Victor Turner (1995) *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, New York: Aldine de Gruyter (alkup. 1966), *passim.*, erit. 94–97, 102–108, 138, 168–170; Airi Mäki-Kulmala (1993) *Initiaatio ja alakulttuuri*, Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 383, Tampere: Tampereen yliopisto, 15–16.

30. Tuoretta tutkimusta sodan aiheuttamista yhteiskunnallisista muutoksista, ks. esim. Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.) (2006) *Kun sota on obi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*, Historiallinen Arkisto 124, Helsinki: SKS.

31. Haahtela (1940) 8.

32. Ibid.

rinta ei olekaan kuolema ja tappaminen vaan muuten ankarat olosuhteet: sota itsessään on sankarillista. Lopulta äidin on myönnyttävä ja Pellervo pääsee rintamalle.

Sota ratkaisee kirjassa klassisen oidipaalisena asetelman: Peli riistäytyy äidin huomasta kotoa isän luokse rintamalle ja alkaa opetella miesten tavoille – mutta ei äitikään mielestä täysin katoa. Äiti jää kotiin itkemään kummankin puolesta, hänen uhrinsa on olla uhrinantaja.³³ Pellervo ei halua äitiä saattamaan lähdönhetkellä, sillä häntä hyvästelemään saapuu kaksi kaveria. Junassa Pelin rohkeus lopulta pettää ja hän lyyhistyy pimeään nurkkaan ja tuntee itsensä turvattomaksi; nyt äitikin välkkyä mielessä, mutta onneksi pimeydessä kukaan ei voi nähdä hänen heikkouttaan! Matkan aikana konkretisoituvat myös sodan ensimmäiset vaarat, kun juna joutuu pommituksen kohteeksi. Pellervo pelkää ja ajattelee vanhempiaan. Toisaalta hän on varma, ettei isän luona rintamalla ole enää pelottavaa, siellä olisi turvallisempaa.³⁴

Separaatio aloittaa siirtymäriittien liminaalitalan. Irtautuminen äidin merkitsemästä kodin piiristä ja lapsuudesta merkitsee askelta kohti odotettua itsenäisyyttä äidistä, jota kohden kirjassa hamutaan odottamalla rintaman sankaritekoja ja isän opastusta. Ero ei suinkaan ole kivuton, mutta odotus tulevasta täyttymyksestä paikkaa pelon tunteet. Ero on luonteeltaan riistäytyvä mutta kuitenkin luvanvarainen, ohjaket säilyvät vanhemmilla.

Kaarlo Nuorvalan jatkosodan hyökkäysvaiheeseen sijoittuvassa romaanissa *Taistelulähetti* kuvataan naisten ja miesten maailmojen erillisyyttä rintaman näkökulmasta. Kirjan sankari on 16-vuotias upseerinpoika Matti, jonka on pakko päästä rintamalle. Rintamalla olo on nuorelle miehenalulle aluksi vapauttavaa, sillä se merkitsee konkreettisesti naisellisesta maailmasta erottautumista. Tätä kuvataan monin tavoin: ratsulähetinä toimivan Matin hevonen esimerkiksi on Juliaksi kutsuttu tamma, johon Matti on hyvin viehätynyt. Romeoksi ja Juliaksi nimetty pari joutuu kuitenkin eroamaan, kun hevonen haavoittuu taistelussa.³⁵

Kun Matin pelastama ystävä kirjoittaa morsiamelleen kirjettä, Matin mielessä hieman huvittuneena välähtää, että hänelläkin saisi olla kotirintamalla tyttö, jolle voisi kirjoittaa.³⁶ Kun Matin ystävä kaatuu ja kuolema osuu Mattiakin lähelle, hän muistaa ystävänsä olleen menossa heti sodan loputtua naimisiin ja ymmärtää aikaisemman ajatuksensa hölmöyden: ”Olipa tosiaan hyvä, ettei ollut...”³⁷

Nuoret pojat eivät tyttöjä kaipaa, sodassa nuoruus ja naimattomuus ovat valttia. Pojat kuvataan esiseksuaalisiksi olennoiksi, joiden ei tarvitse vahvistaa yhteishenkeä ja omaa soturin identiteettiään todellisten tai kuvitteellisten naisten avulla. Pojat ovat rintamalla vasta kasvamassa miehiksi. Aikuisuuteen viittaava parisuhde on myös uhka ryhmäkoheesiolle.³⁸ Esimerkiksi Suomessa sodan aikana voimassa ollutta tanssikieltoa voi pitää osoituksena ryhmäkoheesioinnin kontrollonnista sitomalla ihmisten tunteet kollektiivin vahvistamiseen pois yksityisistä pyyteistä.

Naisten ja miesten erillinen maailma koroostuu myös Aarne Erävaaran teoksessa *Armeijan nuorin vänrikki*, jossa päähenkilö Lassin pelko ennenaikaisesta paluusta naisten merkitsemälle kotirintamalle nousee tärkeäksi teemaksi. ”Maitojunalta” poika välttyy sankaritekojen kautta.³⁹ Erottautuminen naisellisesta ei silti aina ole vapaaehtoista vaan liittyy myös rakenteellisesti rintamaolosuhteisiin. Ero feminiinisyydestä samastuu eroksi turhanpäiväisten askareiden kotirintamasta, jonka vastapainona on rintaman merkityksellisyys ja taistelutoveiden tuntema yhteenkuuluvuus.

Äiti on ainoa nainen, joka tarinoissa saattaa aktiivisena toimijana esiintyä. Pelottavankin feminiinisyyden vastapainona poikien sota kuvataan taisteluksi vanhempien ja erityisesti äidin edustaman kodin puolesta. Miesten ja naisten erillisistä maailmoista huolimatta äiti säilyy tärkeänä kontaktina kotiin ja nousee joskus isääkin tärkeämmälle sijalle, kuten Pellervon suuressa tehtävässä. Pojan uhmakas uho siitä, kuinka hänen on päästävä isän luokse rintamalle vaihtuu nopeasti äidin ikävöinniksi, jota tasapainottaa toki isältä ja muilta miehiltä saatu hy-

väksyntä.⁴⁰ Äiti kuitenkin säilyy mielessä hyväksi sisäistettynä objektina, jonka ajatteleminen tuottaa hyvän olon tunteen. Pellervolle sota merkitsee uuden suhteen luomista äitiin, sellaisen, jossa äidistä ja Pellervosta tulee erillisiä persoonia: Pellervo voi ”tykätä” äidistä vailla pelkoa tulla imaistuksi jälleen pysyvästi äidin yhteyteen.⁴¹ Irtautumisen äidistä voi nähdä uuden suhteen luomisena tähän tärkeään henkilöön. Uuden suhteen pohjana on kummankin henkilön muuttunut positio suhteessa toisiinsa sodan muuttaessa asetelmat uusiksi. Ratkaisevalla hetkellä äiti käväisee välähdyksenomaisesti *Taisteluläbetin* Matin mielessä samaan tapaan kuin japanilaisille kamikaze-lentäjille suunnatussa ohjeistuksessa luvattiin itsemurhalentäjien mieliin piirtyvän viimeisenä tietoisena visiona äidin kasvot.⁴² Poispainettu äiti palaa mieliin kuoleman lähellä. Kuolema eli lopullinen uhri edustaa paluuta alkuperäiseen eriytymättömyyteen,⁴³ mutta siihen aikuisiksi kasvavat pojat eivät ole valmiita kuin häivähdyksenomaisesti. Erosta huolimatta tärkeäksi kuvattu yhteys kotiinkin kuitenkin säilyy.

Äidistä erottautumisen vastapainona poikien sotakirjoissa korostuu samastuminen isään ja isähahmoihin. Siinä missä kirjojen sankarien suhde äitiin on ristiriitainen, heidän suhteensa isähahmoon on varsin yksioikoinen. Kirjailijat kuvaavat, kuinka pojat pyrkivät kasvamaan miesten kanssa tasaveroisiksi ihmisiksi isän kautta. Poikien sotakirjat kuvaavat sankarinsa hahmoina, joiden on raivattava tiensä osaksi rintamayhteisöä alun vähättelyn jälkeen: rintamamiehet ovat miehiä eikä heidän nuoruuttaan korosteta. Suomalaispojat ovat synnynnäisiä sotilaita – tai pikemmin jopa satureita. He siirtyvät rintamalle alaikäisinä vailla sotilaskoulutusta ja omaksuvat nopeasti sodankäynnissä vaadittavat taidot, hieman samaan tapaan kuin aikuisillekin suunnatussa talvisodan fiktiossa suomalaismiehet tiesivät elämänkokemuksesta kuinka maataan puolustaa.⁴⁴ Olennaista on se, että pojat siirtyivät suoraan miesten rintamayhteisöön vailla nuorten keskistä initioivaa yhteisöllisyyttä. Näin kirjat voi nähdä vertauskuvina sota-ajasta, joka pakotti nuoret aikuisuuteen ohittaen

nuoruuteen kuuluvan kasvamisen yhteiskunnan täysivaltaisiksi jäseniksi. Sodan julmuutta ja kauhuja esitellään säästeliäästi, sen sijaan poikien uroteot, nokkeluus sekä kirkasotsainen isänmaallisuus ovat kunniasa. Asemansa vakiinnutettuaan heitä kohdellaan tasaveroisina. Silti jatkuvat uroteot ovat tarpeellisia aseman säilyttämiseksi.

Pellervon suuressa tehtävässä suuria tunteita herättää rintamalle saapumisen jälkeen jälleennäkeminen isän kanssa. Peli haluaisi osoittaa kiintymystä isään hyppäämällä isän kaulaan, mutta hillitsee itsensä, sillä rintamalla ei kehdannut sellaista tehdä. Pelistä tehdään isän lähetti.⁴⁵ Ensi kosketus kaatuneiden sotilaiden näkemiseen tuottaa Pelille ankan pahoinvoinnin; isä ei edes huomaa evakuoitaviksi jätettyjä ruumiita ennen kuin tajuaa poikansa järkytyksen. ”Kyllä siinä mies kuin mies aluksi kalpenee. Mutta siihenkin tottuu.” Kun Peli kuulee isän kutsuvan häntä mieheksi hän ryhdistäytyy ja voittaa pahoinvointinsa; pojan mieltä hivelee tulla kutsutuksi mieheksi, ja vielä isän toimesta. Pellervolle myös muiden miesten tunnustus miehisydestä on arvokasta. Korsusta tulee Pelin uusi koti ja rintamatovereista uusi perhe.⁴⁶ Jälleennäkeminen isän kanssa ja totuttelu rintamaolosuhteiden edustamaan miehisyteen aloittaa transition

33. Vrt. Kempainen (2006) 241–243.

34. Haahtela (1940) 11–22.

35. Nuorvala (1941) 14–15, 25.

36. Nuorvala (1941) 31.

37. Nuorvala (1941) 56.

38. Huomio ryhmän ja parisuhteen poissulkevuudesta on alun perin Freudin. Sigmund Freud (1921) *Massenpsychologie und Ich-Analyse*, Leipzig: Internationaler Psychoanalytischer Verlag.

39. Erävaara (1941) 15–24.

40. Haahtela (1940) erit. 40–45.

41. Objektisuhdeteoreettisesti ks. Charles Ashbach & Victor L. Schermer (1994) *Object Relations, the Self, and the Group: A Conceptual Paradigm*, London: Routledge, 38–45, 92–98; Melanie Klein (1997) *Envy and Gratitude and Other Works 1921–1945*, London: Vintage.

42. Juha Siltala (2006a), ’Sodan psykohistoriaa’, teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, Helsinki: Minerva, 53.

43. Ashbach & Schermer (1994) 69–71, 92–98; Siltala (2006a) 53–54.

44. Jokinen (2006) 147–148, 157.

45. Haahtela (1940) 26.

46. Haahtela (1940) 29–31.

pojasta mieheksi, yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Haahtelan teoksessa rintamamiehet muodostavat lämpimän ja liki hoivaavan ryhmän, jonka suojissa voi totutella sodan vaatimuksiin.

Aarne Erävaaran *Armeijan nuorin värkki* -teoksessa suomalaissotilaat löytävät syrjäisestä kannakselaisladosta orvon evakopojan Lassin. 14-vuotias poika ilmoittaa haluavansa päästä mukaan sotaan. Lassi otetaan mukaan komppanian matkaan, mutta hänen sotainnolleen aluksi naureskellaan. Komppanianpäällikkö Lilja kuitenkin ottaa hänet siipiensä alle ja Lassi alkaa tuntea luottamusta isänkorvikkeeseensa sekä yhteenkuuluvuutta uuden ”perheensä” kanssa. Lassi joutuu omapäisenä nuorena miehenä moniin seikkailuihin, joissa hän osoittaa nokkeluutta ja urheutta. Näin hän voittaa ylempien upseerien epäluulon ja hänestä tulee komppanian ylimääräinen lähetti.⁴⁷

Lassi pyrkii todistamaan arvonsa toiminnalla: mitä enemmän hän tekee itsenäisesti, sitä enemmän hän toivoo lunastavansa itselleen isähahmon ja muun komppanian suosiota. Lassi haluaa osoittaa kaikin keinoin olevansa vapaaehtoinen – sanan jokaisessa merkityksessä. Koska hänen vapaaehtoisiksi ilmoittautumisestaan ei hyväksyttäisi, hän päättää hoitaa erään tehtävän omin päin. Samalla hän tulee rikkoneeksi yhteisönsä rajoja. Lassin kohtaloksi on koitua hybrisi hänen jouduttuaan varomattomuuttaan sotavangiksi vaarantaen komppaniansa aseman. Pelkoa Lassi ei tunne kuin silmänräpäyksen verran, miehisyys merkitsee tekoja ja jatkuvaa toimintaa. Komppanianpäällikkö Lilja tuntee syyllisyyttä siitä, että on ottanut nuoren pojan rintamalle etenkin kun tämä joutuu jatkuvasti vaaratilanteisiin.⁴⁸

Poikien sotakirjojen sankarit pakenevat kotirintaman toimeettomuutta. Teosten sankarit toimivat aina lähetteinä, joiksi oikealla rintamalla valittiin usein nuoria ja naimattomia miehiä, sillä tehtävä vaati nopeutta ja oli vaarallinen. Lisäksi lähetin toimenkuvaan liittyi ainakin implisiittisesti tehtäväältius, vapaaehtoisuus.

Viimeisenä urotekona Lassi pelastaa isähahmonsaa tämän haavoituttua talvisodan

viimeisissä taisteluissa. Lassista tulee lopulta komppaniansa ja isänkorvikkeensa pelastaja, ilman häntä taistelu olisi hävitty.⁴⁹ Orpopoika voittaa viimeistään tällä teolla itselleen uuden isän (samalla hän itse asiassa ylittää tämän: olisiko mahdollista oikean isän kohdalla?). Teos antaa ymmärtää, etteivät yksilölliset sankariteot ole merkityksellisiä ilman läheisiä, joiden puolesta ne tehdään. Omapäinen toiminta asettuu lopulta ansiokkaaseen valoon ja lopussa seisoo kiitos: vapaaehtoiset, omat rajansa rikkovat uhrin ovat armeijan sekä kansakunnan selviämisen kannalta olennaisia. Sota antaa seikkailulle hedelmällisen viitekehyksen: sankariteoilla on yhteisöä vahvistava rooli ja lopulta pojatkin ovat vain osa koneistoa. Se on myös pojille ylhäältä päin asetettu tavoite. Näin kenties vihjataan myös siihen, ettei nuorison uhriksi asettamisen tarvitse aiheuttaa syyllisyyttä vanhemmissa. Oidipaallinen vallitsevaa rakennetta ylläpitävä asetelma toistuu: uhrautuvan nuorison tehtävänä on pelastaa vanhempansa – kansakunta.⁵⁰

Uhrivalmiuden merkitys salattuna tietona

Rintaman liminaalitalan ja sen purkautuminen ei siis palaudu vain isään samastumiseen ja oidipaalisen asetelman ratkaisuun. Vaikka perhesuhteiden uudelleenluonti onkin nuortenkirjojen luonnollinen konteksti, nousevat nämä kuvatut suhteet aluksi ainakin näennäisen perinteiseksi metaforiksi isänmaan asialle. Poikien sotakirjojen läpäisevä teema on uhrivalmius, jota isänmaa pojiltaan odottaa. Poikien kasvutarina kodin piiristä isiänsä seuraamaan syvenee yhteiskunnalliseksi ”kypsymiseksi”. Rintaman liminaalitala merkitsee eroa kodin turvasta ja siirtymistä isänmaan helmoihin, initioitaviksi yhteisön täysivaltaisiksi jäseniksi. Tämän jäsenyyden tunnuksena on tietoisuus uhrautumisen tärkeydestä, jonka oppimiseksi tarvitaan kokemusta uhrinannosta.

Sotaa initioivana kokemuksena tutkinut Eric J. Leed on soveltanut turnerilaista liminaalitala-käsitettä ensimmäiseen maailmansotaan vapaaehtoisina värväytyneiden veteraanien kuvauksiin sodasta. Hän on tarkas-

tellut erityisesti sitä, kuinka veteraanit käsitteellistivät sodan aiheuttamia muutoksia ympäristössä ja itsessään eli kuinka veteraanit yrittivät tehdä kokemuksestaan ymmärrettävän. Avuksi otettiin liminaalitalle ominainen symboliikka, jolla mallinnettiin sotakokemuksen eroa tavanomaisesta ajasta ja paikasta. Sodassa opittu ”tieto” ei ollut välitettävissä tavanomaisen tiedon tavoin vaan sanattomana ”ruumiintietona”. Sodalla odotettiin olevan initioiva merkitys, vaikka (moderni) sota itsessään ei ollutkaan rituaalisoitu initiaatio. Sodan todellisuus merkisikin oikeastaan pysyvää muutosta eikä tämän kokemuksen sopeuttaminen sodan jälkeiseen yhteiskuntaan ollut enää helppoa. Rintamatoveruudesta (*communitas*) tuli tähän vastauksena lähes myyttinen käsite suhteessa monien veteraanien kuvaan siviiliyhteiskunnasta omaa etua ajavana materialistisuutena.⁵¹

Uhrautumisen merkitys kokonaisuuden kannalta on se salainen tieto, jonka poikakirjat pyrkivät välittämään. Aluksi pojat eivät ajattele sodan kauhuja, mutta rintamakokemus alkaa hiljalleen muuttaa heidän asennoitumistaan. Poikien yltiöpäinen seikkailunhalu muuntuu vastuuntuntoisemmaksi pohdinnaksi sodan ja sen vaatimien uhrien merkityksestä kokonaisuudelle sekä heidän omalle miehisyydelleen. Itsekäs sankari joutuu sopeuttamaan yksilölliset pyyteensä kokonaisuuden vaatimuksille.

Teosten välittämä viholliskuvakin kertoo muutoksesta poikien asenteissa, vaikka onkin korostettava, että venäläiset esitetään suurimmaksi osaksi hyvin stereotyyppisesti läpi tarinoiden. *Armeijan nuorimman vänrikin* sankari pakenee sotavankeudesta vartijoidensa juoppouden takia.⁵² *Taistelulähetin* rintamakuvauksissa rakennetaan klassista viholliskuvaa laumasieluisista venäläisistä, jotka totalitaarinen koneisto on alistanut orjikkeeseen. Osansa saavat myös harhaanjohtetut suomalaisbolševikit, joille päähenkilö Matti opettaa suomalaisuuden perusteita.⁵³ *Serkukset sodassa* puolestaan kuvaa venäläisten edustamaa toiseutta vielä selvemmin: teos piirtää rajaa vihollisen ja omien välille likarajanvedon kautta. ”Ryssät” ”molottavat” ja vihollista kohti ampuminen aiheuttaa ”ta-

vanomaista mölinää, hämminkiä ja tuhoa”. Likarajanvetoa vihollisen ja omien välillä harjoitetaan myös siten, että ”ryssien” kuvataan haisevan uskomattoman pahalle, jopa niin, että lähitaistelun jälkeen on peseydyttävä hengitystään pidättäen.⁵⁴ Kosketuksesta vihollisen edustaman ”saastuneen” kanssa on rituaalisesti puhdistauduttava. Samalla toiminnan voi katsoa pitävän yllä selvärajaista järjestystä kaaoksen keskellä – sotilaathan ovat itsessään anomalioita, aina liikkeessä suhteessa yhteiskunnan tavanomaisiin rajoihin ja siten rakennetta hylkiviä.⁵⁵ Mielenkiintoista kuitenkin on, että *Taistelulähetin* Matti joutuu sovittamaan propagandistiset ja ideologiset näkemyksensä kokemukselliseen todellisuuteen. Kaksi vankia saatuaan hän huomaa näiden olevan ”melko lailla ihmisen näköisiä”, vaikka ei ollut sitä odottanut.⁵⁶ Kuva vihollisen toiseudesta ei ole täysin särötön keskellä poikien fiktiivistä siirtymää vaan vihollinenkin voi hetkittäin olla inhimillinen liittolainen keskellä sotaa, suurta muutosta.

47. Erävaara (1941) 5–24.

48. Erävaara (1941) 49–56.

49. Erävaara (1941) 65–68.

50. Vrt. Juha Siltala (2006b) 'National Rebirth Out of Young Blood: Sacrificial Fantasies in the Finnish Civil War, 1917–1918, *Scandinavian Journal of History* 31, 290–307. Siltala käsittelee idealisoitua nuorisoa vuosien 1917–1918 kansakuntaa abstraktilla tasolla uhaneiden porvariston ja työväen välisten ristiriitojen ratkaisijana. Nuorisolle delegoitiin fantasiatasolla kaikkivoipainen ja moraalisesti ylivertainen tehtävä pelastaa kansakunta varttuneempien kansalaisten sille materialistisuudessaan aiheuttamalta rappiolta; ks. myös Tuomas Tepora (2006) 'Elää ja kuolla lipun puolesta. Suomen lippu uhrisymbolina ensimmäisessä tasavallassa', teoksessa Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki (toim.) *Ihminen sodassa. Suomalaisen kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*, Helsinki: Minerva. 1920–30-luvuilla nuorisoa pyrittiin ohjaamaan yksityisistä pyyteistä vapaaksi kokonaisuudeksi ja täten suuntaamaan se kansallisesti tuottavaan toimintaan eli kokonaisuutta ylläpitäväksi voimaksi.

51. Leed (1979) *passim.*, erit. 12–38.

52. Erävaara (1941) 53–54.

53. Nuorvala (1941) 9, 33–37, 40–47.

54. Vasama (1944) 20, 53, 56.

55. Vrt. Mary Douglas (2000) *Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi*, Tampere: Vastapaino (alkup. 1966); Laitila (2001) 17.

56. Nuorvala (1941) 21; vrt. Rajalin (2001) 321. Rajalinin mukaan suomalaisessa toisen maailmansodan aikaisessa nuortenkirjallisuudessa esiintyi äänenpajoina, jotka erottivat yksilön ja kollektiivin viholliskuvat toisistaan.

Taistelun hetki vakavoittaa nuoret sankarit toden teolla pohtimaan isänmaan merkitystä:

”Peli ei ollut lähtenyt tänne pelkästään poikamaisen seikkailunhalun vuoksi, vaikka äiti kotona näytti niin luulleen. Hän ymmärsi kyllä, mitä isänmaa merkitsi. Se oli koulussa, partiossa ja suojeluskunnan poikaosastossa hänelle selvinnyt, ja luetut kirjat olivat tuoneet lisävalaistusta. Hän tiesi kirjojen ja kuulemansa perusteella myöskin sen, minkälaista elämä oli itäisessä naapurimaassa, ja koko hänen nuori mielensä nousi sitä vastaan. Hänen kotinsa, vanhempansa, ystävänsä, opettajansa – kaikki ne kuuluivat siihen, mikä nyt oli vaarassa.”

Pellervon suuren tehtävän nuorukaisen mielessä välkkyvä kauhukuvia Siperiasta, irti revityistä sankaripatsaista ”unikankareilla”, häpäistystä siniristilipusta ja lopullisesti hiljentyneistä kirkonkelloista. Mielenkiintoisesti isänmaan merkitystä perustellaan koulussa opittuna ja kirjojen kautta välittyneenä velvollisuutena: omakohtainen kokemus isänmaan vaatimuksista ei vielä välity pojan mietelmiin.

”Olisiko hän nyt valmiina, kun vaadittiin todellista itsensä kieltämistä? Hän saattoi hyvällä omallatunnolla vakuuttaa, että hän oli valmiina kaikkeen – niin: kaikkeen.”⁵⁷

Vakavamielinen pohdinta isänmaan ja uhrin merkityksestä täyttää myös *Taistelulähetin* Matin mielen ennen viimeistä koettelemusta. Kenttähautauksen aikana Matti ensimmäistä kertaa lyhyesti tuntee ”mitä sota on” ja pyrkii hillitsemään itsensä, mutta samalla ymmärtää uhrin velvoittavuuden. Kenttäpastorin sanat siitä, kuinka sankarivainajat ovat verellään vapauttaneet isänmaan ja muuttuneet maan povessa suuriksi asettavat kuulijansa nöyriksi ja pieniksi. Esikuviksi nousseet kaatuneet toverit vaativat uhria myös jäljelle jääneiltä tovereiltaan: ”– [M]eidän kaatumisemme [ei] riistä kansaltamme lopullista voittoa, vaan – se päinvastoin sitä lujasti vahvistaa.”⁵⁸ Sodassa kaatuneiden ”sijaiskärsijöiden” kuolema voittaa

kuoleman. Itsensä uhraaminen taltuttaa elämän biologisen ja tavanomaisen kierron syntymästä kasvamisen kautta kuolemaan ja muuntaa uhrin osaksi transsendenttia ja ikuista kansakuntaa, jonka elämä on irrallaan ajallisista ja maallisista määreistä. Kansakunta syntyy uudelleen – kärsimys ja kuolema merkityksellistyy.⁵⁹ Matin sanoin ”heillä kaikilla todella oli niin suuri päämäärä, että sen puolesta mielellään kaiken uhraisi.”⁶⁰

Serkukset sodassa kuvaa uhrivalmiutta isänmaallisen nuorison ominaisuudeksi. Serkuksien Jaakon ja Jyrkin upseerieno pohtii teoksen ensilehdillä:

”Intomieliset nuoret, jotka koko ihanteellisen näkemyksensä, suuren tehtävän ja innostuneen isänmaanrakkauden ajamina lähtevät sotapolulle, ovat parasta ainesta. He kestävät, he jaksavat, he uskovat, heidän on voitto. Kieltäisikö hän omaa poikaansa lähtemästä, jos hänellä olisi tuon ikäinen poika lähtöön valmiina? Varmasti ei.”⁶¹

Suomen historian ”loistavimman luvun” kirjoituksessa tarvitaan avomielistä ja herkkää nuorisoa valmiina astumaan isänmaan palvelukseen. Sodan laki on uhrinanto: uhrien määrää ei voi etukäteen tietää, sitä ”kuinka moni saa antaa henkensä.” Uhri on yhteisöllisen toiminnan muoto; vain itselleen eläminen merkitsee ”toisen armoille” antautumista. Isänmaa on kaiken yläpuolella ja sillä on oikeus uhrien vaatimiseen. Jos serkukset kaatuvat tai rampautuvat, on se sääli, mutta se merkitsee oikeastaan yksilöllistä tragediaa, sillä ”isänmaallinen ajatus ei tunne katkeruutta –. Isänmaan tie on uhrautumisen ja uskon tie –.”⁶² Vuoro voi sattuua omalle kohdalle milloin vain – on oltava valmis, kuuluu opettavainen sanoma.

Kirjojen kaikkietävien kertojien näkökulmasta tärkeää on se, että suomalainen nuoriso on omaksunut uhrautumisen arvon, sillä nuorison vapaaehtoisista uhreista kansakunta hyötyy eniten. Tämä tuntuisi johtuvan puolestaan siitä, että kansakunnan elinvoiman takaajana on elinvoimainen nuoriso, joka on näin sitoutunut kansallisesti hedelmälliseen toimintaan eikä toteuta kol-

lektiivin kannalta hajottavia päämääriä. Uhri osoittaa itsekkyyden ja oman pelon voittamista. Siksi se on yhteisöllinen teko, jonka esitetään vahvistavan ryhmää. Vapaus lunnastetaan verellä – myös henkilökohtainen vapaus.

Idealisoitu kuva isänmaasta puhtaana ja uhrautumisen arvoisena kokonaisuutena rakennetaan aluksi kodin ja perheen kautta. Perhettä edustavat myös rintamatoverit. Isän (ja äidin) sekä opastavien vanhempien rintamamiesten konkreettinen läsnäolo ja esimerkki kuitenkin muuntuu ennen ratkaisevia taisteluja abstraktiksi ideaksi pyhästä isänmaasta, jonka arvo ei ole vain peräisin kiintymyksestä vanhempiin ja näiden kunnioituksesta. Tämä taistelutilannetta edeltänyt opittu isänmaallisuus ei kuitenkaan aina kannaa yli viimeisen koettelemuksen, jolloin perheen ja isänmaan suhteeseen tulee säröjä. Samalla opittu ja kokemuksen kautta saavutettu ”tieto” eroavat toisistaan.

Taistelulähetin Matti ajattelee viimeisessä taistelussaan omaa kuolinilmoitustaan, äitiä ja Jumalaa. Elämän perusasiat alkavat tuntua mielekkäiltä. Hän huomaa, kuinka paljon hänellä onkaan hänestä välittäviä ihmisiä. Kuolema ei ole itsetarkoitus. Kaiken kollektiiviin sulautumisen ohella Matti viime hetkellä tajuaa, kuinka moni ystävä häntä jäisi kaipaamaan. Sotasairaalassa hän kuulee, etteivät toverit taistelussa olleet selviytyneet ja tuntee jotakin kosteaa silmäkulmassaan, pyyhkäisee sen äkkiä pois ja tuntee olevansa sairas ja heikko.⁶³ Henkilökohtaiset tunneilmaukset ovat ohimeneviä ja poispyyhittäviä, mutta vaativat kuitenkin valppautta ja jatkuvaa itsereflektiota. Mikään ei ole automaattista, mutta kollektiivin tasolla valitusta ei esiinny, sairaalassa eivät valittaneet edes ne, jotka olivat pahiten haavoittuneita. *Serkukset sodassa* -teoksessa puolestaan haavoittuneet suomalaissotilaat artikuloivat ohjeita normaalisti, kuuluvasti ja rauhallisesti. Yksityiset tunteet täytyy tukahduttaa isänmaan kasvojen edessä. *Pel-lervon suuressa tehtävässä* Peli ajattelee haavoittumisensa hetkellä isää ja äitiä ja toivoo suorittavansa tehtävänsä loppuun näiden mielikuvien voimalla. Samanaikaisesti kirjat kuvaavat sitä, kuinka läheiset ihmiset

ovat niitä, joiden puolesta nuorison kuuluu olla valmis uhrautumaan, mutta samalla nämä läheiset ihmiset ovat ristiriidassa laajemman kollektiivin, isänmaan kanssa. Tunteiden tukahduttaminen tehdään isänmaan puolesta, mutta nämä tunteet liittyvät aina läheisiin: perheeseen tai rintamatovereihin.

Mielenkiintoisella tavalla kansakunnan ja perheen edut ovat lopulta tulkittavissa toisistaan eroaviksi näissä isänmaallisissa nuortenkirjoissa. Sodan vaatimukset ylittävätkin käsityskyvyn ja perheen ja isänmaan voi tulkita asettuvan toistensa vastakohtiksi pikemmin kuin vain toisiinsa samastettaviksi arvoiksi. Vihollisen uhkaama isänmaa vaatii niin paljon, että se voi johtaa lopulliseen eroon läheisistä. Tätä ristiriitaa pyritään sovittamaan tukahduttamalla yksityiset tunteenilmaisut. Onkin tulkittavissa, että sodan pojille välittämä salainen, tavanomaisilla tavoilla ilmaisematon tieto edustaakin juuri tabunomaista ymmärrystä siitä, että kollektiivi vaatii lopulta täydellistä itsensä mitätöintiä. Isänmaa ei olekaan suuri perhe, vaan se edustaa kollektiivia, joka haluaa sitoa itseensä kaikki tunnesiteet.

Tämän vuoksi isänmaan vaatima uhrautuminen esitetään eräänlaiseksi vapaaehtoisuuteen perustuvaksi välttämättömyydeksi. Teosten sankarit yhtä lukuun ottamatta haavoittuvat tarinoiden lopussa ja näin luovuttavat osan itsestään isänmaalle. *Armeijan nuorimman vänrikin* orpopojan tapauksessa vangiksi joutuminen edustaa ratkaisevaa koettelemusta, joka auttaa poikaa sopeuttamaan kaikkivoipaiset urotekonsa kokonaisuuden kannalta rakentavaksi toiminnaksi. Isänmaan ja perheen välinen ristiriita saa myös uuden sävyn orpopojan koettelemusten läpi katsottuna. Sodassa Lassi voit-

57. Haahtela (1940) 66–67.

58. Nuorvala (1941) 57–58.

59. Babak Rahimi (2005) 'Sacrifice, Transcendence and the Soldier', *Peace Review: A Journal of Social Justice* 17, 1–8; vrt. Mircea Eliade (1993) *Ikuisen paluun myytti. Kosmos ja historia*, Helsinki: Loki-kirjat (alkup. 1949), 35, 73–74, 81–95, 126–130.

60. Nuorvala (1941) 57.

61. Vasama (1944) 6–7.

62. Vasama (1944) 9–10.

63. Nuorvala (1941) 81–85.

taa itselleen uudet vanhemmat. Näin yksinoloon liittyvä turvattomuus vaihtuu uuden kodin turvallisuudeksi. Itse asiassa juuri perhe on se, joka Lassin pelastaa isänmaan vaatimuksilta, sillä uuden isän toivossa poika on antautunut lukemattomille yltiöpäisille uroteoille. Teot eivät ole olleet hukkaan heitettyjä.

Kesken jäänyt paluu

Haavoittuneiden poikien sota ei pääty kotiin vaan yleensä sotasairaalaan. Paluu siviilimaailman rakenteisiin jää kesken. Poikakirjojen sankarien sodassa ansaitsema uusi status onkin ymmärrettävä ainakin jatkosotaan sijoittuvien teosten kirjoitusajankohtaan nähden siten, että käynnissä oleva sota ei antanut tilaa lopulliselle kotiinpaluulle. Vaikka kotiinpaluu sodan oloissa onkin vaillinaista, poikien koettelemukset on silti palkittava. Huomionarvoista on, että palkinto liittyy yhtäältä uudistettuihin perhesuhteisiin ja toisaalta isänmaan osoittamaan suosioon.

Pellervon suuressa tehtävässä sota vielä jatkuu Pelin haavoituttua. Hän saa haavoituttuaan isältään merkinä osoittamastaan miehisyydestä sotasaaliiksi venäläisen Nagan-revolverin. Tämä ei kuitenkaan jää nuoren sankarin ainoaksi palkinnoksi sotamatkasta. Sodasta palaaville (voittoisille) sotilaille on tärkeää, että heidät pyritään palauttamaan rituaalisesti takaisin siviiliyhteiskuntaan. Esimerkiksi voitonparaatit ja muut seremonialliset juhlallisuudet ovat osa yhteisöllistä yritystä sotilaan identiteetin muuttamiseksi takaisin siviili-identiteettiin. Tärkeää on, että palaaajat ovat niin konkreettisesti kuin symbolisestikin kosketuksissa yhteisön pyhien symbolien, kuten lipun, kanssa. Näin kuoleman kanssa tekemisissä olleet potentiaaliset tappajat pyritään integroimaan takaisin yhteisöön.⁶⁴ Pojat eivät vielä ole tappajia, he ovat vasta olleet ensikosketuksissa kuoleman kanssa. Junassa matkalla sotasairaalaan Peli kohtaa rituaalisena kiitoksena uhrauksistaan suuren miehen: ”Pelin sydän takoi pelosta ja ihailusta – .” Mannerheim kysyy Peliltä syytä rintamalle lähtöön. ”Täytyi lähteä isänmaan asialle, kun isäkin jo oli siellä – .” Mannerheimin

oajentaessa sankarille toisen luokan vapaudenmitalin Peli ei enää kuule mitään, kyyneleet kihoavat silmään. Kaikki kipu on kuitenkin kadonnut, ruumista ei enää tunnu.⁶⁵ Mannerheimin kosketus lievittää ruumiillisen kärsimyksen, isänmaalle vuodettu veri palkitaan henkisenä ylevöitymisenä. Mielenkiintoisella tavalla Mannerheimin edustama koko kansakunnan isähahmo palauttaa kosketuksellaan taian, joka oli haavoittumisen hetkellä kenties kyseenalaistunut. Uhrin merkityksellisyys kollektiivin kannalta välttämättömänä ja hedelmällisenä tekona palautuu junassa tapahtuvan rituaalisen palautuksen seurauksena. Näin ristiäriä isänmaan vaatiman lopullisen uhrivalmiuden ja tästä seuraavan läheisten menettämisen välillä tulee ratkaistuksi – tai ainakin peitetyksi. Mannerheim toimii kansallisena toteemina, jonka kosketus on pyhä ja joka lopulta palauttaa arkisen hierarkisuuden peittäen alleen liminaalisen kokemuksen paljastavat muistot.

Kirja päättyykin näkymään, jossa nuori sankari makaa sairaalassa ja katsoo ikkunasta Suomen sinivalkoista taivasta. ”Nehän ovat Suomen lipun tahrattomat värit. Jumala on ne hyvydessään sivellyt taivaalle varmaan siksi, ettei mikään paha mahti pystyisi niitä tahraamaan.” Tämän jälkeen poika nukahtaa kunniamerkin nauhat käsissään. Äiti valvoo sankaripoikansa vieressä.⁶⁶ Poika on selviytynyt kunnialla matkastaan rintamalle, aluksi peläten, ja takaisin sankarina, joka on saanut kiitosta isältään ja isänmaalta sekä äitinsä ihailun. Pojan sota on kuitenkin rintamalle paluun halusta huolimatta ohi ja lopun kohtausta viestittää, että Pelin paluu kotiin on jäänyt vaillinaiseksi. Hänen suhteensa vanhempiin on muuttunut, mutta hän on silti hierarkkisesti poika suhteessa oikean uhrin antaviin miehiin. Peli on kenties valmis tähän uhriin seuraavalla kerralla, mutta ei tässä sodassa. Lisäksi hän ei palaa kotiin, josta hän oli matkalleen lähtenyt, vaan sotasairaalaan. Sinne päättyy myös *Taistelulähetin* sankarin sota. Matti haluaa takaisin rintamalle, mutta hänen sotansa on ohi.⁶⁷ Sotasairaalaan päättyvä paluu on nähtävissä vertauksena kollektiivisen liminaalitalan vallitsevuudesta sodan

aikana. Paluu jää kesken eikä sota alistu selkeäksi initiaatioksi vaan jää sen kokoneiden nuorten pysyväksi ominaisuudeksi, parantumattomaksi haavaksi.

Serkukset sodassa päättyy kuvaukseen, jossa serkukset tippuvat katolta sammutustyön tuoksinassa. Pojat haavoittuvat urotekojensa jälkeen hieman nololla tavalla. Näin sankarit kuvataan koomisina hahmoina, nuorukaisina. Onko tasaveroisuus sittenkin ollut vain hetkellistä ja lopussa ero miesten ja poikien välillä taas palautuu? Korpraalin nauhat ovat kuitenkin tiedossa palkintona ponnistuksista. ”Eipä olla kauan sairaalassa. Näin reiluun sakkiin tullaan äkkiä takaisin.” Lopuksi pojat miettivät, kuinka verellä vapautetut maisemat nyt jäävät taakse ja kuinka hekin ovat saaneet olla mukana suuressa taistelussa ja saaneet myös henkilökohtaisesti uhrata jotakin. Olo on kaiken jälkeen kevyt: ”En minä yhtään kadu tätä retkeä enkä tunne katkeruutta, vaikka käsi vietäisiin”, toinen pojista miettii. ”On sentään suuri asia olla suomalainen.”⁶⁸

Siirtymävaihekuvauksen valossa (genren asettamia rajoituksia uhmaten) pojat eivät anna lopullista uhria, sillä he ovat vasta sopeutumassa kuolemalla uhrautuviksi miehiksi. Tässä mielessä teokset ovat kertomuksia poikien liminaalitalasta keskellä yhteiskunnallista siirtymätilaa, sillä poikien sotakirjat eivät sisällä riehakkaita kotiinpaluuseremonioita vaan antavat ymmärtää, että pojat ovat rintamalla kypsyttyneinä uhrautumisen merkityksen ymmärtäviksi aikuisiksi. Kirjojen sankareille on itsestään selvää, että rintamalle halutaan takaisin. Näin tieto uhrautumisen tärkeydestä välittyy sukupolvelta toiselle. Samalla poikien ja miesten välinen hierarkia kuitenkin säilyy. Rintamaolosuhteiden yhteisöllisyys ei lopulta nimittäin kanna rintamalta paluun jälkeiseen aikaan, sillä innostaan huolimatta kirjojen sankarien sota on ohi. Pojat ovat edelleen poikia ja alistaisia todellisille uhreille, toisaalta heidän asemansa lapsina säilyy sodasta huolimatta, lopullista uhria ei tarvitse antaa. Siirtymä jää sodan kestäessä kesken ja tämä keskeneräisyys yhdistyy myös kollektiivin kokemukseen sodan ajan muutoksesta vailla tietoa lopullisesta päämäärästä.

Muista käsitellyistä teoksista poiketen *Armeijan nuorimman vänrikin* orpopojan asema oli lähtökohdiltaan alempi kuin muiden perheidensä tukemien poikien asema. Lassille riittää sen vuoksi koetelemukseksi vangiksi joutuminen. Talvisodan loppumiseen päättyvän teoksen sankarin huimapäisten urotekojen palkintona on uuden isän ja uudella kotitilalla odottavan äidin merkitsemän siviiliarvonnon lisäksi ylennys armeijan hierarkiassa. Orpopoika saavuttaa tasaveroisen aseman suhteessa perheen ulkopuoliseen ympäristöön uuden ylpeän isän kautta; entiset asetelmat kääntyvät pääläelleen, kun ympäristö katsoo nuorta vänrikkiä ylöspäin. Tämäkin teos päättyy kuvaukseen, jossa tärkeässä osassa on kansakunnan symboli, Suomen lippu, jonka ympärille koko komppania on kerääntynyt kuin muistamaan suoritetuista uhreista. Lassi ylennetään armeijan nuorimmaksi vänrikiksi.⁶⁹ Samalla hän kuitenkin aloittaa uuden elämän isän ja äidin poikana.

Rajattomuuden tiellä

Poikien sotakirjat kuvaavat perustasolla seikkailukirjallisuuden genren mukaisesti erottautumista äidistä ja naisellisesta. Siirtymän liminaalisuus merkitsee myös rajattomuutta suhteessa isän arjessa edustamaan auktoriteettiin. Kelpoisuus rajattomuuteen tosin täytyy todistaa taistelulentäällä. Vastuu omasta arvosta onkin lopulta pojilla itsellään, sillä moderni yhteiskunta ei tarjoa ritualisoitua tietä aikuisuuteen edes sodan aikana. Haavoittuminen tai vangiksi joutuminen symboloi salatun tiedon omaksumista, joka lopulta näyttäytyy isänmaallisen uhrautumisen merkityksen omaksumisena. Vaikka poikien suhde äitiin tai naiselliseen onkin muuttunut itsenäisemmäksi, sodan aikainen initiaatio ei kuitenkaan tee pojista täysinpalvelleita ja itsenäisiä veteraaneja. Ero poikien ja miesten välillä säilyy. Poikien aikuistuminen liittyy koko yhteiskun-

64. Marvin & Ingle (1999) 229–237.

65. Haahtela (1940) 92.

66. Haahtela (1940) 93–94.

67. Nuorvala (1941) 81–85.

68. Vasama (1944) 90–94.

69. Erävaara (1941) 71.

Poikien seikkailukirjasto

104

YRJÖ VASAMA



NUMMINEN

**SERKUKSET
SODASSA**

OTAVA

nan liminaalitilaan: rintamalle halutaan takaisin. Poikakirjojen vertauskuvallinen siirtymä tapahtuukin keskellä kollektiivista siirtymää, jonka lopputulos on epävarma. ”Miehisuus” merkitsee oman itsen alistamista suuremman kokonaisuuden palvelukseen.

Sodassa vanhempien ja jälkikasvun suhde on hämartynt. Suojelevatko vanhemmat lapsiaan vai uhrautuvatko nuoret vanhempiensa puolesta? Vaikka kirjojen rakenne onkin jähmeä jo genrekirjallisuuden ominaisuuksien vuoksi, se ei kuitenkaan estä niitä koskettelemasta yksilön ja rakenteen välistä ongelmallista suhdetta. Sodan seurauksena abstraktia isänmaata pyrittiin konkretisoimaan ydinperheen ja kansallisvaltion rinnastuksella. Tämä suhde ei kuitenkaan näyttäytyä aina ongelmattomana vaan jännitteisenä. Sodassa isänmaa ei ehkä olekaan laajennettu suojaava perhe vaan voima, joka uhkaa erottaa pojat läheisistään lopullisesti, ennen aikojaan. Aikuiseksi kasvamisen hintana on luopumus lapsuuden tunnesiteistä. Eräät sankareista näyttävät sodan keskelläkin kykenevän erottamaan yksilölliset tunnesiteet vanhempien merkit-

semästä isänmaasta ja näin säilyttämään merkitykselliset läheiset isänmaasta riippumattomina.

Isänmaan vaatiman lopullisen uhrin tuotama ristiriitaisuus peittyi sodasta paluun jälkeen yhteisön ja armeijan suorittaman kiitoksen tai palkinnon seurauksena. Näin kirjat myös kertovat sota-ajan todellisuudesta, jossa nuorison uhreista, kadotetusta nuoruudesta, rakennettiin koko kansakuntaa ihanteissa yhdistävää voimaa. Ihanteissa yksilön henkilökohtaiset rajat sulautuivat kollektiivin ympärilleen käärimään lippuun: samalla kuitenkin abstraktin isänmaan ympäriltä karisi monien silmissä näiden ideaalien peittämät kerrokset. Uhrimielen merkitys ei olekaan niin yksisuuntainen edes näissä isänmaallisissa poikakirjoissa. Sen esitetään olevan vapaaehtoisuuteen liittyvä kollektiivinen välttämättömyys, mutta samalla yksityinen tragedia. Uhrautuminen on ryhmän kannalta elintärkeä ominaisuus, mutta kirjojen sotapoikamaisen sankarieetoksen taustalta on kenties luettavissa, että yksilöille se merkitsee usein vain väkivaltaa sekä eroa merkityksellisistä läheisistä. ■